

OPLATKA ANDRÁS

POLGÁROK ÉS MŰVÉSZEK

■ Zürichben, 2012 júliusának harmadik hétvégén. Budapesti barátunk, aki meghívottként egy esküvőre érkezett ide, szombat délelőtt felugrik hozzánk egy kávéra. Visszamenet a városba azt kérdezi: fél órája lenne, mielőtt az esküvői program kezdődik, mit nézzen meg ezalatt, lévén, hogy először jár itt. Válasz: a Marc Chagall festette ablakokat Zürich egyik legrégebb templomának, a Fraumünsternek kápolnájában. Az 1970-ből származó, öt, különböző alapszínnel készült, ó- és újszövetségi motívumokat ábrázoló ablak idővel világhírűvé vált. Ám a mű keletkezésének története is megér egy-két szót. Chagall tiszteletdíját ismeretlen személy állta. Az, hogy a mecénás ki volt, akarata szerint csak halála után, 1986-ban vált ismertté: egy építkezési vállalkozó, aki a nagy művész munkájával városát, Zürichet ajándékozta meg, és ezért nem várt köszönetet. Neve mint a polgári erény példája álljon itt: Heinrich Hatt.

Az évforduló júliusban még nem esedékes, a sopronpusztai „páneurópai piknik“-re 1989. augusztus 19-én került sor. A több esztendő után Magyarországtól most búcsúzó Hans Kaiser, az Adenauer Alapítvány budapesti képviselőjének igazgatója azonban úgy gondolta, mielőtt tevékenységét befejezi, Sopronban még egy utolsó alkalommal konferenciát rendez, hogy az eseményre emlékeztessen: itt került sor keletnémetek első tömegmenekülésére 1989-ben, a civil kezdeményezésre létrejött piknik-ünnepély alatt. A most meghívott előadók, mint jómagam, az 1989-es esztendő s nevezetesen a határnyitás körülményeinek kutatói. Az Európa minden részéből származó közönség azonban Kaiser úr szándéka szerint csupa fiatalból áll. Húsz-egynéhány évesekből, akik – Istenem, mily gyorsan nő föl a következő nemzedék! – az 1989-es nagy történelmi földrengés esztendejében karon ülő gyerekek vagy talán még a világon sem voltak. Adjuk nekik tovább, éppen nekik, mondja a német alapítvány vezetője, hogy Magyarország az 1989-es évben általában és Németország egységének megeremtésében különösen milyen érdemeket szerzett.

Glarusban. Ez egyike a legkisebb svájci kantonoknak, mindössze 40 ezer lakossal. Ami nem zárja ki, hogy a helyi hagyomány és öntudat éppoly erős, mint az összes többi kantonban. És van mire visszatekinteni, mint ezt Schwanden községben a Gazdasági Levéltárban egy kiállítás mutatja. A kanton kifejezetten alpesi vidéken fekszik, szűk völgyekkel két- és háromezer méter körüli hegyek között. A 19. század első felében a lakosság zöme igen szegény volt (mint akkor a ma oly gazdag Svájcban általában), de ugyanennek a századnak az elejétől kezdve itt, Glarusban elkezdtek a korai iparosodás során az első kézművesüzemek, később gyárak. Kenyert a helybelieknek jórészt a textilipar adott, melynek termékeit, elsősorban a színes, mintás kendőket, a glarusi cégek nagy tételekben exportálták. Fő felvevőpiacik pedig érdekes módon a Közel-Keleten kívül Délkelet-Európában voltak: Szerbiában, Görögországban, Havasalföldön és Moldvában. Ma mindez már a múlté, de ipartörténetészek számára Glarus maga a paradicsom. A háborúk és pusztítások Svájcot elkerülték, s nem egy egykori glarusi cég levéltára máig hiánytalanul őrzi mind a régi szí-

nes minták rajzait, mind a 19. század elejétől végéig terjedő üzleti levelezést és könyvelést.

Augusztus elején Zürichből mintegy három napra el szoktunk menekülni. Ilyenkor tartják itt a Street Parade-nak nevezett ünnepséget. Ezen fiatalok százezrei vesznek részt. Van felvonulás, utcai tánc és éjjel-nappal üvöltő zene, ami miatt a fél város nem alszik. Mindezt a zürichi polgárok példás toleranciával veszik tudomásul, már akik hozzánk hasonlóan egy hosszú hétvégére nem távoznak. Az esemény számunkra mindenesetre okot (vagy kifogást) szolgáltat arra, hogy elutazzunk s egy-egy nekünk eddig ismeretlen európai várost bebarangoljunk. Ez ezúttal Valencia.

Lehet, hogy ebben az időszakban, amikor a spanyol déli tengerpart rekkenő hőségben fulladozik, ebben a városban, Valenciában is az idelátogató idegenek vannak többségben, nem a bennszülöttek. De hát végül is nem akarjuk megtagadni, hogy turisták vagyunk. Sokat gyalogolunk, megszemléljük a katedrális és a középkori várfalakból megmaradt impozáns kapubástyákat, és sok időt töltünk – nem csak a klímaberendezés miatt – a pompás várostörténeti múzeumban. Sem feleségem, sem én, egyikünk sem beszél spanyolul, de a kiállított tárgyak kétnyelvű, katalán és spanyol feliratai rabul ejtenek minket: ez vagy az a szó és forma egyik és másik nyelvben, melyik van közelebb az olaszhoz, a franciához, a latinhoz?

Azt, hogy a város olyan szép-e, mint a híre, döntse el ki-ki maga. Számomra a történelmi környezetben zavaró, idegen testként hatnak a külkerületek. Mind e fémváz, csillogó üveg borította üzleti paloták a nyolcvanas és kilencvenes évek felfelé ívelő, határtalanul optimista konjunktúrájában nagyon gyorsan nőhettek ki a földből: égbe nyúló irodaházak serege, melyekben ma számtalan emelet üresen állva jobb időkre vár.

Négy, késő nyári nap budapesti barátokkal a Vajdaságban, az Al-Dunán. Székelykevéen lakunk magánszálláson, megható vendégszeretettől körülvéve. Szerb környezetben a falu majdnem színumagyar, ma a legdélibb magyar település, mint házigazdáink mondják. Valóban, Székelykeve a Dunától kevéssé északra, Belgráddal van egy vonalban. Ebben a feltűnően tiszta és rendezett faluban még magyar közösség él. Amit viszont mi a környéken meglátogatunk, az már csak magyar történelem, emlékezet. Nevek, helységek, vidékek, amelyek leginkább tragikus sorsokat idéznek: Szendrő és Galambóc vára a Duna mentén, szerbek és magyarok közt többször várurat cserélő erődítmények, melyek esete a 15. században az oszmán veszély közeledtét jelezte; a nándorfehérvári diadal helye és emléktáblája Belgrádban a Duna fölött, győzelem, amely Hunyadi János életébe került; a folyót szabályozó Széchenyi István emléke az Al-Dunán, bár a róla elnevezett, sziklába vájt parti út a folyam duzzasztása következtében ma már víz alá került; Kiss Ernő aradi vértanú sírja a felsőeleméri templom kriptájában.

Tito Jugoszláviájában jobb, könnyebb volt az élet, kiszámíthatóbb a jövő, mondja székelykevei házigazdánk. Nem – feleli –, őket, ezt a vidéket a háború a kilencvenes években elkerülte. De a környéken az elmúlt húsz esztendőben vállalatok sora zárt be, számtalan munkahely szűnt meg. Az ország valóban elmaradt, kopott, szürke benyomást kelt; kivételt Belgrád centrumában csupán néhány kirakatutca képez. Nem találkozunk nyomorral, de lépten-nyomon szegénységgel, és érezhetően szegény az állam, szegények a községek, közigazgatási feladataik teljesítésére csak korlátozottan képesek. Szerbia nem egyedül a háborút veszette el, hanem – a politikai Európán kívül rekedve – egyelőre a békét is. A „mi falunk“, Székelykeve ma jórészt idegenforgalomból él, nem utolsósorban abból a magyarországi kormányprogram-

ból, mely diákokat, iskolai osztályokat rendszeresen utaztat a környező országokba, hogy a végeken a magyar kisebbségi életet és sorsot megismerjék.

Röviden Budapesten. Kísért a gyermekkor, mint mindig szeptember első napjaiban: kezdődik az iskolaév. Még egy hétvége, még két kegyelmi nap, s aztán végérvényesen befejeződik a nyári szünet. A budai, vízivárosi iskola udvarán osztályonként fel kell sorakoznunk a megnyitóünnepélyre, az igazgató unalmas beszédet mond – „a tudás hatalom“, valamint „ti vagytok az ifjúság, a jövő záloga“ –, ezt muszáj csendben, fegyelmezetten végighallgatni. Aztán a lépcsőházban kettes sorokban felmegyünk a tanterembe, ahol az osztályfőnök felolvassa a névsort, elrendeli, hogy ki hol ül, elmondja – „Írjátok föl!“ –, milyen füzeteket és könyveket kell holnapra megvenni, majd ő is komolyan fejtegetni kezdi, hogy a tanévben mit vár az osztálytól. S eközben még melegen süt a késő nyári nap, érthetetlen, miért kell itt bezárva a padban szorongani, miért nem lehet immár odakint csatangolni, játszani, szabadnak lenni. Szeptember elejei életérzés, mely több mint fél évszázad után is visszavisszatér. Pszichológusok a megmondói, hogy gyermekkori benyomásaink miért maradnak mindvégig a legélesebbek.

Putna, Humor, Moldovița, Sucevița, Dragomirna, a moldvai kolostorok. Utoljára 1985-ben jártam itt. Zürichi napilapom moszkvai tudósítója voltam, a szovjet fővárosból egy svájci diplomatával együtt utaztunk vissza Svájcba nyári szabadságra. Autóval tettük meg a többnapos utat Kijeven, Csernovicon keresztül ide, majd a Kárpátokon át tovább. Látogatóként akkor itt – az ateista pártállam e szerzetesrendeket bizonyára éppen csak tolerálta – szinte egyedül voltunk: ritka s ezért szívesen látott vendégek. Fekete csuhás barátokra és apácákra emlékszem, akik a bejárathoz elénk jöttek, köszöntöttek, s amennyire nyelvileg egymással eligazodtunk, velünk örömmel beszélgettek. Volt valami a levegőben a középkor hagyományából, mikor is szabályaik a szerzeteseket arra kötelezték, hogy a messze földről jött, a kolostor kapuján kopogtató vándort jó szívvel fogadják.

A látogató autóját ma a kolostorok mellett kijelölt parkolóban hagyja (ha helyet talál, igaz, ünnepnap van), a bejáratnál belépődíjat fizet, turisták sokasága közt kell magát a szűk templomi termekben keresztülküzdenie, hogy a freskókhoz eljusson, és a környék tele van a nyugat-európai látványosságok helyeiről is oly jól ismert bódékkal, melyekben lángost, cukorkát és főleg szörnyen giccses emléktárgyak százait árulják. És úgy tűnik, mintha a kolostorok nem egy, esőnek és hónap jobban kitett északi falán a grandiózus külső festmények az utóbbi években megfakultak, kárt szenvedtek volna. Ám ez talán csak képzelődés, hisz az emlékezet könnyen téved. Tény viszont, hogy immár a moldvai kolostorokat is elérte a primitív tömegturista vandalizmusa; azé, aki becses személyének látogatását e helyen úgy véli megörökíteni, hogy monogramját vagy akár egész nevét bicskájával belekarcolja az ősrégi fali festményekbe. Az ember ezt látva elveszti humanista meggyőződéseit, s legszívesebben a botbüntetés visszaállítására szavazna.

Két nap Kolozsvárt és környékén – Bánffy Miklós jegyében. Az *Erdélyi történetet* még a nyolcvanas években olvastam, miután egyes köteteit hosszú antikváriumi vadászatok után sikerült megszereznem. Most viszont Bánffy német nyelvű fordítójaként a regénynek valóban minden szavát ismerem, és ezért itt időm jó részét szentelem annak, hogy a könyv cselekményeinek egy-egy színhelyét ha nem is bejárjam, de legalább röviden megsejmléljem. Gaal György 1992-ben kiadott „Kalauz“-a a régi s az új Kolozsvárhoz, no meg Szilágyi István barátom útbaigazítása segít a tájékozódásban. Bánffy műve persze nem szó szerint értelmezendő kulcsregény. Mégis élmény úgy vé-

gigmenni a valahai Monostori úton, hogy az ember tudja: ez itt annak a Szilvássy Karolának a háza, aki a trilógia főhősnőjének, Milóth Adrienne-nek a modellje, ugyan-ezen az úton Bánffy körülbelül itt képzelte el a villát, melyben Uzdy Pál lakik télen, és amoda, a Farkas utca és a Mínorita „sikátor“ közelébe tette Abády Bálint szállását. Mint ahogy érdekesítő felfedezni, hogy a zsuki vadászterep dombvonulatai valóban nyugat-kelet irányban fekszenek, avagy az Almás völgyéből megpillantani a regényben oly nagy szerepet játszó vártoronyromot. Filológiai időtöltés? Talán több. Apró kísérlet, mely egy lépéssel közelebb vihet ahhoz, hogy a kreativitásból valamit megsejtsünk, hogy lássuk, az alkotó szellem milyen anyagból táplálkozik.

Ismét rövid kurzust tartok a Budapesti Német Nyelvű Andrássy Egyetemen. Ez a tavasszal kezdett ciklus befejezése. Akkor az 1956-os magyar forradalom volt a téma, most az 1968-as prágai tavasz és a Szolidaritás, a lengyel szakszervezeti mozgalom 1980/81-ben. A vizsgálat szemszöge: az események a korabeli nemzetközi sajtóban és a mai történettudományi ismeretek fényében.

Milyen jegyeket kapnak az újságírók immár több évtized távlatából? Elégségest és kitűnőt. Jóindulattal elégségest az a német tudósító, aki 1981 elején színes és eleven riportot közölt Lech Walésáról s családjáról, de ebben vállveregető leereszkedéssel állapította meg, hogy a kis villanyszerelő, meglehet, tehetséges munkásvezér, de a nagypolitikát nemigen érti, ehhez nincs formátuma. Nos, a kis villanyszerelő később Béke-Nobel-díjat kapott, az általa vezetett Szolidaritás, gyakorlatilag már politikai pártként, 1989 nyarán félig szabad parlamenti választásokon legyőzte a mindaddig uralkodó kommunistákat, és Walésa 1990 végén az immár szabad Lengyelország államelnöke lett.

Kitűnőt érdemel viszont az a svájci külpolitikai szerkesztő, aki az 1968-as cseh-szlovák reformkísérlettel kapcsolatban – még mielőtt a Szovjetunió a prágai tavaszt eltiporta – kommentárjában többek közt a következőket írta: „A nyugati rendszer kritikussai előszeretettel mutatnak rá a késői kapitalizmus egyes jelenségeire. Talán idősebb lenne – legalábbis a kínai határtól innen – késői kommunizmusról beszélni. Be lehetne osztani úgy, hogy létezett korai kommunizmus, mely tartalmazta a szabadság egyes elemeit, monolitikus, érett kommunizmus Sztálin alatt, majd egy ezt követő kor, amelyben az egyén szabadságvágya, az újjáéledt nemzeti öntudat és a modern termelési módszerek differenciáltsága egyre erősebb felbomláshoz vezet.“ Álljon itt az idézett sorok 1980-ban elhunyt szerzőjének neve is: Eric Mettler.

Szeptember végén (a svájci iskola őszi szünetében) két – tizenkét és tizennégy éves – unokámmal egy hetet Rómában. Az efféle utazás évente egyszer esedékes, lassan családi hagyománnyá válik, de résztvevői csak mi hárman vagyunk; múlt esztendőben ugyanekkor Toscanába látogattunk el. Nem számolom már, hogy hányadszor vagyok Rómában, de most mindent a két gyerek szemével magam is mintegy újra, először látok. Nem ismerek várost (ez Athénra is áll), ahol az európai kulturális múlt korszakai az antik időktől a középkoron, a reneszánszon és a barokkon át mindmáig ily szorosan fonódnának össze, mint itt. A kisebbik unoka, Clemens tiszteletére elmegyünk a San Clemente-templomba. Mint kiderül, az épület alatt még két, látogatható szint búvik meg: egy elég jó állapotban megmaradt római lakóház s még mélyebben egy, a föld alatti folyosókon sokfelé elágazó pogány kultuszhely.

Megnézzük, ami Rómában megnézendő s egy hét alatt megnézhető. De csak módjával. „Játszani is engedd“, igen, az is kell, meg parkokban a langyos mediterrán napfényt élvezni, bolhapiacokon turkálni, olasz fagyaltot enni és – ez nekem szól – kávévet inni. Az olasz eszpresszó – ő, ez komoly ok lenne arra, hogy az ember ebben az országban éljen.

A Jóisten őrizzen meg tehát attól, hogy a két gyereknek humortalan tudálékosság-gal művészettörténeti csömört okozzak. Végigjárjuk a Szent Péter-templomot, de hosszan és halkán beszélgetve csak Michelangelo Pietàját szemléljük meg. (Itt állva eszembe jut: valahol – nem Márai Sándor naplójában – olvastam egyszer, hogy az egyházakkal szemben oly gyanakvó és gyakran hevesen ironikus író 1956 késő őszen, a magyar forradalom leverése után e helyen, a Pietà előtt hosszan imádkozott.) Mi magunk most meglátogatjuk a Vatikáni Múzeumot, valóban azonban csak a Szixtus-kápolnában időzünk. Eközben a vatikáni élmények nem legkisebbike az, hogy beszédbe elegyedünk a történelmi egyenruhát viselő, alabárdos, fiatal svájciakból álló pápai gárda egyik tisztjével. Ami alkalmat ad arra is, hogy az unokáknak kelendő rövidséggel (csak ne túl sok pedagógiát!) elmondjam: a természetlen alpesi Svájc legfontosabb „kiviteli cikke“ évszázadokig a tulajdon bőrét vásárra vivő zsoldos katonára volt, kinek harci értékét az európai uralkodók arannyal fizették. A pápai gárda ennek utolsó, ma már csak dekoratív maradványa.

Azt, hogy a meghívásomat elhamarkodták, nehéz lenne állítani: rövid telefonbeszélgetés Rómában hétfő este az osztrák televízió egyik szerkesztőjével, aki azt kérdezi, nem vennék-e részt két nappal később, szerdán Bécsben egy stúdióvitában. A magyarországi politikai helyzetről mutatnak be filmet, ezt követi a beszélgetés. Nem, mondom, köszönöm, nem vennék részt, családtagokkal egész héten külföldi utazáson vagyok. Zürichben utólag a komputeremen megnézem a filmet, lehívom és végighallgatom a vitát. Majd hálát adok az égieknek, hogy oly kitűnő alibim volt. Azóta többen leírták már: a filmben interjúpartnerként szóhoz jutók kiválasztásánál a szerzőknek a jelenlegi magyar kormány ellenfelei és pártfogói között körülbelül 10 : 1-es arányt sikerült elérniük. Előbbiek javára és a kiegyensúlyozottság nagyobb dicsőségére. Nem az a bajom a filmmel, hogy kritikus a kormánnyal szemben, hanem az, ahogyan ez a kritika készült és összeállt. Semmi kétség, a német hölgy, aki a riportért felel, már eleve mindent tudni vél, szilárd véleményvel utazott Magyarországra, s ott egyedül arra volt kíváncsi, csak az érdekelte, aki és ami őt nézeteiben megerősítette. A film, amit ekképpen előállított, s amelyet az osztrák televízió bemutatásra méltónak talált, pocsék újságírás terméke.

Zürichből repülővel Berlinbe, onnan az út vonattal Lipcsébe kereken egy óra. Egy itteni emlékbizottság vendégeként érkezem, amelynek tagjai figyelmesek lettek az 1989-es magyar határnyitásról írt könyvemre – három évvel a német nyelvű kiadás megjelenése után s így számomra ma már váratlanul. Lipcsében minden október elején rendezvényekkel emlékeznek az 1989-i őszi eseményeire a városban, a békeimákra, az egyre nagyobb tömegeket megmozgató tüntetésekre, melyek – az NDK több s több városára áterjedve – végül megdöntötték a keletnémet kommunista rezsimet. Az egyik ilyen rendezvény keretében tartom a kért előadást a Magyarországon 23 esztendővel ezelőtt történelekről: a vasfüggöny lebontásáról és a hosszú vajúdas után meghozott döntésről, melynek értelmében keletnémet menekülők tízezrei előtt hivatalosan is megnyílt a határ, az Ausztrián át a Szövetségi Köztársaságba vezető út.

Az estének számomra két érdekessége van. Az egyik a helyszín, a Stasi, a valahai keletnémet állambiztonsági szervezet helyi központja: nagy, barátságtalan középület, melyben ma – filmekkel, dokumentumokkal, köztük korabeli Stasi-jelentésekkel, fotókkal és kísérelő kommentárokkal – állandó kiállítás mutatja be a keletnémet diktatúra bukásának történetét. A másik feltűnő mozzanatot az előadást követő vita szolgáltatta. Itt is, ezúttal is középpontba kerül a kérdés, hogy a magyar határnyitás okozta-e az NDK összeomlását, avagy erre nélkül is, bár esetleg valamivel lassabban, sor került volna. A vitát persze magam idézem elő, mert elmondom, hogy az utóbbi vé-

leményt képviselem, míg kedves, potsdami kortörténész kollégám, Hans Hermann Hertle, aki a berlini fal leomlásának történetéről kiváló könyvet írt, az ellenkező állásponton van: a magyar események nélkül az NDK-ban nem csordult volna túl a pohár. Ezúttal Lipcsében is összecsapnak a pró és kontra hívei, de bizonyítani persze egyikünk sem tud, hiszen a kérdés a „mi lett volna, ha“ világába tartozik.

Olvasmány ezekben a napokban: Jan Karski könyve a második világháború alatt lengyel ellenállásról, a földalatti államról és a Honi Hadseregről, melyhez ő maga is tartozott. „Jelentésem a világnak“, ez lenne a könyv magyar címe; magam a német nyelvű kiadást olvasom. Megrendítő „jelentés“. Ki volt Karski? 1914-ben született, diplomatának készült, majd tartalékos katonatisztként 1939-ben szovjet fogságba került. Sikerült kiszabadulnia, a németek által fenntartott „főkormányzóságban“ csatlakozott az ellenálláshoz, mely rá elsősorban futárfeladatokat bízott. A Gestapo elfogta, kegyetlenül megkínozta, de Karskiból vallomást kicsikarni nem volt képes. A Honi Hadsereg a futárt végül kimentette a németek karmaiból. 1942-ben Angliába küldték. Feladatához tartozott, hogy a nyugati államférfiakat a német „végmegoldás“-tervekről, a zsidók tömeges, immár útnak indított legyilkolásáról tájékoztassa. Karski elutazása előtt titokban járt a varsói gettóban, találkozott a zsidóság vezetőivel, s illegálisan, a németek ukrán segédcsapatainak egyenruhájában eltöltött egy rettenetes napot Isbica Lubelskában, a megsemmisítő táborok egyikében. Küldetését teljesítette, egyes források szerint az első volt, aki az angolszászoknak – Eden külügyminiszternek és Rooseveltnak – személyesen hozott hírt arról, hogy lengyel földön mi folyik.

Könyvét 1944-ben Amerikában írta. Szövegében lépten-nyomon érezhető a kényszer, hogy az ekkor még szövetséges Szovjetunióra tekintettel legyen; ez azonban később – lévén, hogy Karski a londoni emigráns lengyel kormány híve volt – nem védte meg a moszkvai propaganda támadásaitól. A kommunista Lengyelországba nem tért vissza, Amerikában egyetemi tanárként dolgozott. Élete végén, mikor számos elismerésben részesült, megvallotta, mily megrázkódtatást jelentett számára, hogy a szövetségesek annak idején minden ismeretük ellenére mit sem tettek az európai zsidók tragédiájának megakadályozásáért. Könyve németül későn, 2011-ben jelent meg. A múlttal való, mindmáig tartó elszámolás jeleként értékelhető viszont a tudományos lábjegyzetekkel sűrűn ellátott, példaértékű kiadás.

„Politikai kultúra a demokráciában“, ez a két és fél napig tartó budapesti konferencia címe. Mivel az eseményt az Andrássy Egyetem rendezi, az előadások és a viták nyelve német, s így a résztvevők legnagyobb része is Németországból érkezik: ottani egyetemeken politológiai tanszékek vezetői, munkatársai. Nem ez az oka annak, hogy magamat körükben mind újságíróként, mind történészként némileg idegennek érzem. S az sem – bár ez már kissé meglepő –, hogy az első esti, közös vacsora alatt hamar kiderül: legtöbbjüknek Magyarországról, Közép-Európáról általában elemi ismeretei sincsenek. Nos, igen, ez a tudomány neve ellenére nem a napi politikával és nem annak történelmi beágyazottságával foglalkozik. Gondolkodási módja, módszere másfajta, s hogy milyen, arra elegendő egy példa. A konferencia egyik témája a „szabadság“ és az „egyenlőség“ ellentmondása. A két fogalom közötti feszültséget a kérdéssel foglalkozó professzor – igaz, nem ellenvélemény nélkül – azzal a fejtegetéssel oldja fel, hogy az „egyenlőség“ mint ismérv úgymond nem képezi a demokráciaelmélet részét. Szintén jelen lévő Paul Georg Hefty barátom, a *Frankfurter Allgemeine Zeitung* korábbi szerkesztője és jómagam egymás közt somolyogva állapítjuk meg, hogy hát ez nekünk sajnos magas, mi ehhez reménytelenül túl gyakorlati emberek vagyunk.

Egy nap a Frankfurti Könyvvásáron – újfent Bánffy Miklós okán. Jó hangulatú pódiumbeszélgetés meglepően nagy közönség előtt Bánffy regényéről és fordításának nehézségeiről, Erdélyről és az Osztrák–Magyar Monarchia utolsó tíz, békében eltelt évéről, a trilógia cselekményének idejéről. Az előzékeny és felkészült kérdező Maiké Albath asszony, jó nevű német irodalomkritikus, aki 2012 tavaszán az első kötet, a német nyelvű *Megszámláltattál...* megjelenése után két igen kedvező bírálatot publikált, s aki most a beszélgetés bevezetésében Bánffy regényét idei olvasmányai közt kiemelkedő élménynek nevezi. 1999 óta számos külföldi kiadás, elismerő szakvélemények, elragadtatott olvasók serege – késői elégtétel a valahai „nagyúr“-nak, az 1950-ben kisémmizetten, a szellemi életből száműzve, szegénységben elhunyt gróf Bánffy Miklósnak.

Végezetül egy roppant nehéz tárgy. Kíséreljük meg. A könyvvásáron a berlini Magyar Kultúrház igazgatója háborogva mondja el, mily sok diplomatikus fáradozással sikerült – egyik és másik felet rábírva – elérni, hogy a röviddel ezelőtt Berlinbe látogató Orbán Viktor miniszterelnök hivatalos tennivalói mellett találkozott Kertész Imrével, a Berlinben élő íróval, aki – tudjuk – kemény fenntartásait a mai magyar kormányral s egyáltalán az országgal szemben nem rejtí, sohasem rejtette véka alá. Majd miután a – remélhetően feszültségeket oldó – találkozó lezajlott, akkor az eseményről az állami televízió Budapesten úgy adott hírt, hogy Kertészt „magyar származású író“-nak nevezte.

Meggondolatlan fogalmazás, mert hogy a Nobel-díjas író immár huzamosabb ideje Berlinben lakik? Avagy gonosz célzás a származásra, arra, hogy a gyermekkorában náci haláltáborokat megjárt Kertész számára a holokauszt életre szóló trauma és téma maradt? Akár egyik, akár másik – a romboló hatás iskolapéldájával van dolgunk. És ne hivatkozzon senki arra (megtörtént), hogy Kertész maga is leírta, nem érez kötődést a magyar közeghez. Mert Kertész életének sötét óráiban semmisnek tekintheti a szellemi szerződést, mely őt a magyar kultúrához köti, de a másik oldal, a művelt magyar társadalom e szerződés felmondását sohasem fogadhatja el. A nyelv erős kapocs, a legerősebbek egyike, és aki a nyelv iránti felelősséggel magyarul ír, aki gondolkodóként és művészként e nyelvet ápolja – éljen bárhol, bármily önértelmezéssel –, az magyar író, elszakíthatatlanul a magyar irodalom része.